

БЪЛГАРСКИТЕ ВОЙСКИ НА ДОБРУДЖАНСКИЯ ФРОНТ 1916–1917 г.

Илиана ИЛИЕВА

**ВОЕННОИСТОРИЧЕСКИ
СБОРНИК** MILITARY
HISTORICAL
COLLECTION 2008 **2**

Възникналите през XIX в. противоречия между големите европейски държави се изострят след края на Руско-турската война от 1877–1878 г. и сключения в Сан Стефано предварителен договор. Важен момент в тези отношения е Източният въпрос, усложнен по време на Берлинския конгрес през 1878 г., когато западните дипломати с цел да ограничат влиянието на Русия на Балканите залагат такова териториално-политическо статукво в региона, което оставя големи компактни маси българи, гърци, албанци и частично сърби в пределите на Европейска Турция. Това положение предопределя стремежа на нетурските народи към национално обединение и въвлича малките държави последователно в двете Балкански войни. В навечерието на Първата световна война европейските сили полагат усилия за привличане на балканските държави в обособените вече две враждуващи групировки.

След избухването на австро-сръбската война през юли 1914 г. България обявява неутралитет, но такава политика до края на войната е невъзможна. Правителството на д-р Васил Радославов търси път за разрешаване на националния въпрос и на 1 октомври 1915 г. обявява война на Сърбия, като влиза в европейската война на страната на Централните сили, които обещават Вардарска Македония и земите, отнети с Букурещкия договор от 1913 г. В сформираните армии първоначално са мобилизирани около 600 000 души, като Първа и Втора армия предприемат успешни действия в Сърбия и Македония, а Трета остава в резерв.

През 1916 г. Европейската война навлиза в нова фаза и силите от Съглашението си поставят за цел да прекъснат пътя на Германия на Изток, поради което Балканите стават нов център на военните и политическите задачи на воюващите. Междувременно започва борба за спечелване на Румъния, военната обстановка се изме-

Посрещане на българските войски в Тутракан, септември 1916 г.

ня и България се оказва в нова ситуация. За българското военно и политическо ръководство става ясно, че предвижданията за кратковременния характер на войната са погрешни, поради което пред армията и народа се поставят нови задачи. Това положение предизвиква допълнително напрежение на материалните и човешките ресурси на страната, което заедно с проблемите по прехраната, въоръжението и влошените отношенията между съюзниците, възникнали в първоначалния период на войната, усложнява обстановката на фронта и в тила и с течение на времето оказва голямо влияние на по-нататъшния ход на събитията.

Съобразявайки се с политиката на държавите от Централните сили, на 1 септември 1916 г. България обявява война на Румъния. На храбрата българска армия е заповядано да срази коварния си съсед и да освободи от робство братята си в Добруджа. Изпълнението на тази отговорна задача е поставено на Трета армия, командвана от способния военачалник ген. Стефан Тошев.

Основната част от румънската армия, брояща 400 000 души, е съсредоточена в Трансилвания, като на Дунав и в

Панихида за загиналите в битката за Тутракан, 5–6 септември 1917 г.

Добруджа е оставена Трета армия в състав 140 000 души. Командването разчита основно на присъединените през 1913 г. Тутракан и Силистра, които да образуват защита на мостовете по Дунав и да пазят левия бряг на реката от настъплението на българите. В продължение на две години Тутракан е изграден и превърнат в солидна крепост с полудъга от редути около града, по чието протежение са издигнати 13 затворени и няколко отворени укрепления, и румънското главно командване разчита извънредно много на този така наречен от него „румънски“ или „малък Вердюн“.

Бойните действия срещу Тутракан започват на 4 септември 1916 г. със силен артилерийски огън на българските батареи. Частите на Четвърта Преславска дивизия, бригади от Първа Софийска дивизия и българо-германски отряд атакуват Главната отбранителна линия на предмостовата крепост и след ожесточени боеве превземат силно укрепените фортове. На 6 септември противникът окончателно е разбит и отхвърлен към Дунав, а знамето

Заседание на Военнополевия съд при Четвърта Преславска дивизия

на България се развява над Тутракан. В плен попадат две неприятелски знамена, 120 оръдия, 400 офицери и 25 000 войници. В тази битка България дава 46 убити и 157 ранени офицери и 1741 убити и 7250 ранени подофицери и войници, 247 изчезнали и неизвестен брой починали във военните болници.

Вестта за победата е посрещната с възторг от българските и съюзните войски на Солунския фронт и от населението във вътрешността на страната. Съвсем друго е впечатлението в Букурещ, където обществото е потресено, тъй като е било напълно уверено, че 1913 г. ще се повтори и този път България ще бъде напълно съсипана и разорена. Силно изненадани и впечатлени от българските успехи в Добруджа са и военните кръгове на Съглашението и тази изненада прониква в тяхната преса¹.

Неочакваната загуба на Тутраканската крепост принуждава румънските управляващи да отправят настойчиви молби до император Николай II за помощ и руското командване съгласно условията по военната конвенция изпраща в Южна Добруджа 47-и корпус. Но българските войски продължават да настъпват неудържимо и след боевете при Добрич, Кубадин и Кюстенджа добруджанската руско-румънска армия окончателно е разбита. Цяла Южна Добруджа е освободена, а румънските и руските войски са принудени да отстъпят на север.

За по-нататъшно настъпление в Румъния от съюзните немски, български, австро-унгарски и турски войски е сформирана Дунавската армия начело с немския генерал от пехотата Кош, съсредоточена в околностите на Свищов. Там започва преминаването на реката с плавателни средства, а няколко дни по-късно е изграден и мост.

Когато влиза във войната, България категорично отказва да изпрати войски извън балканския фронт, защото смята, че само тук се решават българските национални и териториални интереси. Такава позиция отговаря и на настроенията сред българските войници, и на особеностите на българските национален дух и характер, проявени след освобождаването на Южна Добруджа, когато някои от частите на Първа Софийска дивизия отказат да преминат и да се сражават в Румъния. Нейният началник полк. Недялков в телеграма до Щаба на Действащата армия (Щаба на ДА) съобщава, че в нощта на 21 срещу 22 ноември 1916 г. войниците от 25-ти Драгомански полк се бунтували и заявили, че не щели да минат Дунава, защото не искали чужда земя, и че били готови да се бият до последна капка кръв в Добруджа или Македония, но в никакъв случай не щели да минат реката. На следваща-

та вечер войниците от 42-ри полк, на брой около 70–80 души, са обхванати от същото брожение. Командването взема бързи мерки да спре бунта, като командирът на дивизията обяснява несъстоятелността на исканията и апелира всеки да изпълни дълга си, като предупреждава, че ако продължават да упорстват, ще бъдат заставени със силата на оръжието да се подчинят. Във връзка с това е разпоредено офицерите да държат беседи с патриотична тематика и да се разяснява значението на предстоящата операция и войниците да се осветлят върху съдбоносните събития. Същевременно е назначена най-строга анкета за издирване на причините за това безредие. Като е наредено, виновните и подстрекателите, след като бъдат заловени, да се подведат под отговорност и да се накажат с всичката строгост на закона, а така също и офицерите, ако се докаже, че не са изпълнили дълга си. Няколко месеца по-късно Военнополевиет съд при Първа Софийска дивизия произнася осъдителни присъди, като шестима души са осъдени на смърт, един на 15 г. и шестима на 5 г. строг тъмничен затвор².

След преминаването на Дунав в началото на декември Дунавската армия превзема Букурещ, а румънската армия започва да отстъпва на североизток и вече не представлява организирана сила, способна да се съпротивлява. Пристигналите три руски дивизии не променят положението и войските на Централните сили влизат безпрепятствено в опразнения град Браила, с което операцията по завладяването на Румъния е изпълнена и армията заема десния бряг на долното течение на р. Серет, с десния фланг на Дунав, а руските и румънските войски заемат левия бряг. Това положение на воюващите армии взема историческото име Серетски фронт, където започва продължителна позиционна война.

В началото на новата 1917 г. двете групировки са все още много силни, Германия като военна организация, а Съглашението като икономическа мощ, но народите на воюваща Европа, на фронта и в тила, са обхванати от желанието за мир. Още през октомври 1916 г. управляващият българската легация в Берн известява, че се носят упорити слухове за преговори за мир между Русия и Германия и че вътрешното положение в Русия е критично – „мизерия неопишуема, глад ужасен, революционните организации печелят все повече почва, дворцовите и управляващите кръгове били крайно загрижени и искрено желяели едно бързо споразумение с Германия“. Няколко месеца по-късно, също от Берн, се препоръчва да се правят всички възможни улеснения за Германия от страна на

Приятелска среща между български и руски войници и офицери на Бесарабския бряг, декември 1917 г.

България по въпроса за нейното продоволствие, защото икономическото положение на Германия е много лошо и ако тя вследствие на глада бъде победена, българските жертви и българските победи ще бъдат напразни. По същото време дипломатическата поща е изпълнена с тревожни съобщения за бунтове във Франция и Италия, за глад в Австрия. В България положението също е тежко, страната е на границата на изчерпване на материалните си и на човешките си ресурси, а нерешените в хода на войната проблеми непрекъснато се увеличават и задълбочават, утежнени от продължителните сражения, продоволствените проблеми на фронта и в тила и от засилващите се военна, икономическа и политическа зависимост от страна на Германия.

Всички тези вътрешни и външни събития и проблеми оказват влияние върху духа на войниците на Добруджанския фронт особено след известията за Февруарската революция в Русия. Очакванията Временното правителство да разреши въпроса за мира нарастват и тези очаквания са точно описани в статия, поместена в предназначения за българските войски на Северния фронт в „Дунав“. В

нея се казва, че от известно време владее спокойствие във всички участъци на Източния фронт и мисълта за мир на новото руско правителство намира широк отзвук в цялата руска армия. По време на светлите великденски празници, когато това желание е още по-силно, германските войници уважават чувствата на руските войници, поради което огънят е преустановен. Същото се случва и при Карпатския корпус, а по дългия фронт от Рига до Черно море стават срещи между войници и офицери на двете воюващи сили³.

В такива срещи участват и българските войници и офицери, първата от които е осъществена в началото на февруари 1917 г. в участъка на Сборната дивизия. По ледовете на замръзалия Серет разговарят и си разменят цигари българи и руси и тази приятелска среща, наблюдавана от позицията на 217-а германска дивизия, предизвиква неприятна изненада. Немското командване веднага известява ген. Т. Кантарджиев, който, знаейки чувствата и настроенията на чиновите в Сборната дивизия, още през ноември 1916 г. е издал писмени и устни заповеди по чувствата и обноските спрямо русите. Той дава разпореждане да се издирят виновните и да се накажат най-строго⁴.

Тези срещи силно тревожат българското военно командване, което получава информация и следи развитието на събитията и кризата в Русия. Военното аташе в Берн предупреждава, че ако нова Русия продължава да върви по същия път, то тя трябва да се смята за изгубена за Съглашението и че теориите на Ленин разяждат руските полкове, дезорганизируют и вършат своето дело в полза на Централните сили, а идеята за побратимяване с противника, свободно проповядвана от привържениците на Ленин, намира най-благоприятен прием между изморените и отслабнали руски войници.

Във връзка с това главнокомандващият ген. Н. Жеков заповядва да се вземат строги мерки и да не се допуска проникване на агитация, като началстващите лица се задължават да поддържат духа и съзнанието на подчинените си чрез речи, беседи и други средства, които да затвърждават у войниците отечествения дълг и да не дават възможност да се отклоняват от правия път. В Щаба на ДА са на мнение, че България не може да сложи край на всесветския конфликт, но подобни необмислени действия могат да се окажат фатални⁵.

Въпреки взетите мерки и строгостта на Военнонаказателния закон срещите и побратимяванията на Добруджанския фронт не прекъсват и на тях се демонстрират приятелските чувства между двата народа. В рапорт по

повод тези отношения се казва, че българските войници обичат русите, макар че са се държали храбро в боевете срещу тях, а към пленниците руси хранят симпатия и при случай споделят с тях оскъдния си залък хляб⁶.

През есента на 1917 г. общонационалната криза в Русия се задълбочава, Временното правителство е свалено и новата власт на Съвета на работническите и войнишките депутати приема Декрет за мира. С него руското правителство предлага на всички воюващи страни да започнат веднага преговори за демократичен и справедлив мир и незабавно сключване на примирие. След приемане на предложението упълномощени представители на военните командвания на България, Германия, Австро-Унгария и Турция, от една страна, и на Русия – от друга, сключват Договор за примирие. В чл. IV на Договора се регламентират условията за организирани съобщения между войските с цел развитието и затвърждаването на приятелството между договарящите се страни. Разрешава се във всеки участък на една руска дивизия да стават организирани срещи в два-три пункта, които по споразумение между разположените една срещу друга противникови дивизии трябва да се намират в неутралната зона между демаркционните линии и да бъдат обозначени с бели знамена. На разменните пунктове могат едновременно да се събират най-много 25 души от всяка страна, без оръжие, като се позволява размяна на сведения и вестници и продажба на стоки за ежедневна употреба⁷.

Сключеният на 2 декември 1917 г. в Брест-Литовск Договор за примирие между Русия и страните от германския блок слага край на военните действия по всички фронтове и дава възможност срещите между българските и руските войници и офицери да продължат.

Бележки:

¹ *Дипломатически документи по участието на България в Европейската война 1915–1918 г. Т. II. С., 1921, с. 511.*

² ЦВА, ф. 16, оп. 2, а. е. 28 л. 145–148; ф. 40, оп. II, а. е. 43, л. 147–149.

³ В. „Дунав“, год. I, бр. 19, Браила, 23 апр. 1917.

⁴ Кантарджиев, Т. *Българската армия в Румъния и на Серет. С., 1925, с. 32.*

⁵ ЦВА, ф. 40, оп. I, а. е. 268, л. 129.

⁶ *ВОСР и революционните борби в България през 1917–1919 г. Сборник от документи и материали. С., 1957, с. 84.*

⁷ В. „Военни известия“, бр. 285, 18 дек. 1917.